

DİLDE YENİ SÖZCÜKLER KONUSUNA DİLBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

Muhsin Karas

I.1.Yeni Sözcüklerin Tanımı

Dilbilimsel yazılarda sözcüksel yenileşme bir dilin sözcük yapısına gerek başka dillerden ödünçleme, gerekse dilin kendi öz köklerinden türetme yoluyla kazandırılmış sözcükler olarak kabul edilir. Bu nedenlerle dilbilimde 'yeni sözcük' tanımı sürekli tartışmalı bir konu olarak kalmış, dil uzmanları tanımı kendi amaçlarına uygun olarak yapmışlardır.

Söz gelimi Berry 'yeni sözcük' konusuna girmeksizin iki tanımdan söz eder. Bunlardan biri olan 'yeni yaratım' dil çalışmaları açısından kaynaklık oluşturan sözcüklerle ilgili olmasına rağmen genellikle yalnız kullanılmaktadır. Bir sözcük geniş anlamlarıyla dilde yerleşik bir sözcük olmasına rağmen kendisine yüklenen yeni anlamlarla 'yeni yaratım' olarak düşünülebilmektedir. Berry'nin kullandığı 'yeni biçim' deyimini dilde var olan unsurlardan yeni bileşimler ortaya çıkarma anlamına gelmektedir. Söz gelimi 'watchman' (gözcü, bekçi) sözcüğü iki ayrı sözcükten oluşurken 'telgraf' iki ayrı kökten yapılmıştır (1971:93-116).

R.H.Robins'e göre ise 'yeni sözcükler' dilin sözcük hazinesini sürekli olarak yabancı sözcükler de alarak genişletme eylemidir (1971:30). Catherine Slatter'in bir eleştirisi yazısındaki yaklaşımı ise şöyledir:

"Yeni sözcükler'le ilgili bir çalışmayı değerlendirirken temel söz konusu zaman dilimi içinde hangi biçimlerin ve hangi anlamların yeni olarak benimsendiğine ve bunların yeni olarak benimsenmesine yol açan ölçütlere bakmak gerekir. Sözlüklerin bu konudaki tutuculukları ve güvenilirlikleri ile geçmiş yıllarda ayrıntılı çalışmaların yapılmamış olması kullanılabilir bir tanımlamanın yapımını güçleştirmektedir"(1971)

Margaret J.Lifetree'nin doktora tezindeki tanıma göre ise bu yeni bir terim, ya da dilin genel kullanımına giren bir terimin anlamına yeni bir anlam yüklenmesi olabilir. Bunlar siyasal konuşmalarda sıkça rastlandığı gibi bir kaç saatlik yeni bir yaratım, ya da bir teknik terimde olduğu gibi dar bir kesimin kullandığı 'meslek terimi' de olabilir(1967).

Benzeri bir tanımlama birçok Fransız uzmana danıştıktan sonra bir sonucu vardığını söyleyen F.C.Mayberry'den gelmektedir:

'Yeni sözcük' yeni bir benimsemedir. Bu yeni bir anlam ya da yeni bir duygu kazandırılmış eski bir sözcük de olabilir. Veya kullanımdan ve dilden düşmüş eski bir sözcüğün asıl ya da yeni anlamıyla dilde tekrar yerini alması da bu tanımın içine girer" (1964).

M.A.Jazeyery başka dillerden alınanlara, 'bağımlı sözcük yenileşmesi', dilin kendi öz kaynaklarından yararlanarak yapılanlara 'bağımsız sözcük yenileşmesi' adını vermektedir (1958:25). Bugün ben de dahil olmak üzere Türk insanının kafasında yaratılmış olan 'yeni sözcük' ya da 'Öz Türkçe sözcük' tanımı, yabancı sözcük

türetme yollarından yararlanılarak ama tamamen ana dilin morfepleriyle yapılanlar olarak algılanmaktadır. Bu kategoriye eski Türkçe'den ve diğer ağızlardan alınanlar da katılmaktadır.

1.2. Türk Dil Kurumu'na göre 'Türkçe Sözcük'(1980 öncesi çalışmalar esas alınarak)

Yeni yaratımlar ya da 'Öz Türkçe' sözcük tanımında ve yaklaşımında Türk Dil Kurumuyla görüş birliği içinde olunamayacak çalışmalar söz konusudur. Bu nokta, yapılan çalışmalarda açıkça dile getirilmemiş olmasına rağmen, henüz yerine öz Türkçeleri bulunamamış olan bazı yerleşik sözcükler Türkçe olarak tanıtılmıştır. Bu tanıtımlara Özleştirme Kılavuzlarının 'Türkçe Kökenli Sözcükler Bölümünde' rastlamak mümkündür. Bunların Türkçe asıllı sözcük sayılmasının bir diğer nedeni de yeni yaratım oluşturmada sıkça başvurulan bir eke, ya da başka Türkçe kökenli bir sözcükle birleşmiş olmasına bağlanabilir. Sayısız örneklerden bazıları:

Yeni Yaratım olarak önerilenler

adamakıllı
adam satma
askerlik öğrenimi
canayakın
cankurtaran
canlı
cinsel
cinslikbilim
derslik
dinsel tören
dinyayar
haber kurumu
haberleşme
hak ediş/hak kazanma
havyanbilim
kitaplık
köşegen
lenf yangısı
maden posası
mal bildirimi
mikroptan arınmış
nüfusbilim
organ
pazarlama
resim
ruhbilim
ruhsal durum
sanatçı

Çok eski ya da yeni ödünçleme olup

Türkçeleşmeyenler

bilhakkın
ihanet
talim
munis, sempatik
ambulans
zinde, cevval, aktif, dinamik
cinsi
seksoloji
sınıf
ayın
misyoner
ajans
muhabere
istihkak
zooloji
kütüphane
kutur
adenit
cüruf
deklarasyon
steril
demagrofi
uzuv
marketing
tasvir
psikoloji
haleti ruhiye
artist

siyasa
siyasal
tarih öncesi
temel düşünceler

politika
siyasi, politik
prehistorik
platform

Örneklerde görüldüğü gibi bileşik sözcüklerin ilki doğu ya da batı kaynaklı bir sözcükle yapılmıştır. Bunların yanında -sel, -sal ekiyle oluşturulanlar da yabancı sözcüklere bir seçenek olarak verilmişlerdir. Türk Dil Kurumu'nun bu yaklaşımında daha önce verilen yabancı araştırmacıların tanımına uyan bir yaklaşım gözlenmektedir. Yukarıdaki örneklerden çıkarılabilecek diğer sonuçlar şöyle özetlenebilir:

i) Bu örneklerin bazıları ya çok eskimiş, ya da az bilinir hale gelmiş doğu kaynaklı sözcüklere seçenek olarak sunulmuştur. Örneğin:

can kurtarma	tahsiliye
canlanma	tecessüm
ciltçi	mücellit gibi.

ii) Bence ilginç olanı yerleşik bazı doğu kaynaklı sözcükler de yerleşik sayılabilecek, tutunmada belirli aşamaya gelmiş Batı kaynaklı sözcüklere karşı seçenek olarak verilmiş olmasındadır. Örneğin:

cankurtaran	ambulans
canlandırma	reanimasyon
cinsel (yönden)	çekici seksapel
halk oylaması	referandum

iii) Bunların yanında Batı kaynaklı bazı sözcükler de , ya çok yeni girmiş Batı kaynaklı ödünçlemelere, ya da kullanımdan düşmeye yüz tutmuş olanlara karşı türetilmişlerdir. Örneğin:

lenf yangısı	adenit
organ	uzuv
müzikbilimci	müzikolog
mikroptan arınmış	steril
temel	zemin
temelli	asaleten
temel örnek	prototip

Buradan çıkan diğer bir sonuç ta listenin solunda yer alan sözcüklerin bugün için benimsenir, Türkçe olarak kabul edilir hale gelmiş olmalarıdır. Dil Kurumunun özleştirme klavuzlarında rastlanan benzeri duruma diğer özleştirmecilerin çalışmalarında da rastlamak mümkündür. Ali Püskül-lüoğlu'nun (1982) sözlüğünde olduğu gibi. Bu konu Türkçe'de kökbilgisi açısından güvenilir sözlük çalışmalarının henüz yapılmamış olmasını gündeme getirmektedir.

1.3.Yeni Yaratımların Ortaya Çıkış Nedenleri

'Yeni yaratım' sözcükler bir dilde ödünçlemeler kadar yaygın olabilir. Bu sözcükler Mauer ve High'in da işaret ettiği gibi toplumsal, bilimsel, ve teknolojik gelişmeler

açısından bir dildeki karşılıklı anlaşılabilirliği artırmaktadır (1980:184). Ama yaygın olan bir karşı çıkış, yerlerinden edilmek istenen anlamdaşların birçoğunun dilde benimsenmiş, kullanılan sözcükler olmalarıdır(Randolph Quirk, 1962:137).

Yaygın bir kanıya göre yeni sözcüklerin bir çoğu yazarlar ve toplumda egemen sınıfların ya da kültürlerin insanları tarafından uydurulmakta, örneğin yazı dili (kitap, gazete, dergi) gibi değişik yollarla toplumun diğer kesimlerine benimsetilmektedir. Yeni yaratımların birçoğu da var olan sözcüklerin yeni durumlar karşısında yeni anlamlar kazanmış olanlardır. Yeni kılıkla karşımıza çıkan bu sözcüklerin yenilik sıfatları da bir anlamda egemen sınıflarca, üst düzey kültüre sahip kişilerce yeni yeni keşfedilir, yeni tecrübe edilir hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bunların bir çoğu diğer kültür ve ağızlarda uzun zamanlardan beri kullanılmaktadır. Bunları standart dile mal edenler, sözlüklerde yeni anlamlarıyla yer almalarını sağlayanlar sözü edilen üst kültür sınıfı insanlarıdır. Günümüzde 'keyif' sözcüğünün kazandığı anlam gibi. Ferguson, bilimsel, teknik ve eğitim alanlarında yeni terimler, yeni sözcük yapma araştışlarına gidilmesini, dil planlama hareketinin de odağı olan modernleşmenin ana parçası olarak görür (Ferguson, 1971).

Sözcük açısından yenileşme gelişmiş ve gelişmemiş ulusların dillerinde farklı özellikler ortaya çıkarır. Ama genelde 'neologism' adı verilen yeni sözcükler az gelişmiş ulusların dillerinde ortaya çıkar ve gelişmiş ulusların halen kullanmakta oldukları teknik terimler örnek alınarak yapılır. Ferguson'un da işaret ettiği gibi gelişmiş uluslar da teknik ve bilimsel araştırmalar sonucu ortaya çıkarılan yeni kavram , alet, ve makinalara yeni ad ve terimler verme biçimindedir (1971:26).

Yeni sözcük türetilmesine iten nedenler sosyo-politik sistemlerdeki, dil planlamasında varılmak istenen amaçlardaki, dil geleneklerindeki, bireylerin değerlendirmelerindeki farklılıklar dolayısıyla değişiktir. Türkçe, İbranice, Almanca gibi dillerdeki sözcük planlaması hemen her dilin türetme açısından kendine özgü gözde kaynakları olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar toplumun tarihi, edebi ve dini mirasındaki klasik diller, yerel ağızlar ve çağdaş dil içindeki farklı kullanım biçimleri olabilir. Bunlara ana dilin çok sıkı işbirliği içinde olduğu yabancı dil de eklenebilir. Ferguson toplumun bunlardan birini daha çok tercih edebileceğine işaret etmektedir. Örneğin bunlardan Hindi, Japonca, İndonezyaca ve İbranice evrensel sözcükler ilk kaynak olarak İngilizce'ye başvurmaktadır. Yine farklı durumlara bağlı olarak, İndonezyaca ve İbranice İngilizce dışındaki Batı dillerine de kaynak olarak başvururken, Hindi sadece İngilizce'yi esas almaktadır. Hindi ve İndonezyaca Sanskritçe ile Fars-Arapça kaynaklarından da yararlanırken, bu dilleri konuşanların kaynak diller hakkındaki değerlendirmeleri farklı olmaktadır. İbranice ve İndonezyaca yine aynı kaynaklardan ama farklı yollarla sözcük almaktadır. İndonezyacanın yeni oluşan Austronesian sözcük yapısı genelde ilk yerli dillerden oluşurken, İbranice'nin yeni Sami dili örgüsü Arapça ve Aramcadan bilimsel kurallarla yapılan alıntılarla gerçekleşmiştir.

1.4. Değişik Ülkelerde Yabancı Sözcüklere Karşı Takınılan Tavırlar

Toplumdilbilimsel açıdan, bir dile yapılan yeni alıntılardan daha ilginç kelime örgüsünde meydana gelen yapısal değişiklikler ve buna bağlı olarak bireyler üzerinde meydana gelen etkilerdir (Dick Leith, 1983:61). Ana dile ait sözcüklerle, alman yabancı sözcüklerin konuşanlar üzerindeki etkileri ve meydana gelen anlaşmazlıklar toplumsal ve siyasal sorunlarla da karışarak daha karmaşık hale gelmişlerdir.

Türkçe'de olduğu gibi diğer dillerde de insanlar beğeni ve hoşnut-suzluklarını bilim dışı yollarla dile getirmektedirler. Barzun'un 'chairperson' sözcüğü hakkındaki eleştirisini Ruth Schwartz şöyle değerlendirmektedir:

Bu vahşi uydurmacayı benimseyen kadın mantığında ne bilimsellik ne de estetik güzellik vardır. Bu sadece feminist ve politik bir tavidir (Miller ve Swift, 1979:141).

Margaret Schlauch'a göre ise çağdaş kelime yapısının çarpıklaşmasından önce çok derecesinde rahatsız olurken, zamanla duruma alışmakta ve yeni yaratımları benimseyerek kullanmaktadırlar (1943:101). Açıkça yeni sözcükler, ister arı dilden olsun isterse yabancı kaynaklardan, insanlar üzerinde yaygın kanı ve saplantılar meydana getirmiştir. Leith'e göre İngilizce'ye eski Roma dilinden giren sözcükler güç ve prestij çağrışımı yaratırken resmi yazışmalarda ve sanatsal alanlarda Fransızca asıllı sözcükler Anglo-Saxon asıllılara yeğ tutulmaktadır: 'request' ile 'ask' (rica etmek); 'courage' ile 'guts' (cesaret) örneklerinde olduğu gibi. Prestij faktörü nedeniyle İngilizce ödünç alan ama fazla yaratıma gitmeyen dil olarak bilinmektedir (1983:62 ve Foster 1968:73).

İngilizce'nin bu anlayışlı tutumuna karşı Fransızlar yabancı sözcük akışını düzenlemek için bir örgüt kurmuşlardır (Foster, 1968:72). Ama Fransız Akademisinin etkinliği giderek bilimsel dil çalışmaları sonucu zayıflamıştır. Moshe'ye göre Akademi şimdi sahip olduğu kısıtlı etkisini de zamanla kaybedecektir çünkü dilin değişen koşullarına ayak uydurmakta zorluk çektiği gibi yeni işlevleri de benimsemekte direnmektedir (1974:27). Foster'a göre ise Anglo-Saxon asıllı insanlar amaçlarına hizmet ettiği sürece sözcüklerin hangi kökenli olduğuna, nereden ve ne zaman geldiğine pek önem vermemektedirler. Kuşkusuz sayıları az da olsa bu umursamaz tavır özleştirmeci İngilizleri rahatsız etmektedir (Aynı:72).

Özleştirmecilerin amacı dille uğraşısı olmayan büyük çoğunluğa ana dilden türetilen yeni sözcükler yoluyla, dilin yasa, bürokrasi, politika gibi alanlardaki özelliklerini kazandırmaktadır. Leith aynı konuya şu görüşleriyle katkıda bulunmaktadır:

Anglo-Saxon geleneğinde sözcük yaratma kurallarının başında sözcüğün anlamını saydam tutmak olduğundan buna demokratik bir yol denebilir; çünkü yeni sözcüğün anlamı onu oluşturan parçaların anlamlarından kolayca anlaşılabilir. Kuşkusuz yabancı kökenli sözcüklerin kullanımına insanları etkilemek, zihinleri bulanık tutmak için devam edilecektir (Aynı:62).

A.Fince'de İngilizce sözcüklerle anadil unsurlarının savaşımı

İngilizce evrensel bir dil olarak birçok dilleri etkilemiştir. Bunlardan biri de

Fincedir. Bu etki Fincede öylesine güçlüdür ki televizyondaki reklamların bazıları İngilizce verilmektedir. Sajavaara ve Lehtonen gazeteleri incelendiğinde İngilizce reklamların etkisi rahatlıkla gözlenebilir. Fin halkı ve eğitimcileri Fincenin bir aracı olarak bütünleşmesi çabalarına bu yabancı unsurların sızmasını büyük bir tehdit olarak görmektedirler. Yapılan pilot bir araştırmanın sonuçlarına göre bilinçli yapılan bu ödünçlemelerin dilin yapısına da sızmaya başladığı gözlenmektedir.

Bir yandan dile yabancı sözcüklerin akışı, diğer yandan buna tepki olarak ana dilin unsurlarıyla sözcük türetilmesi bir ülkenin insanları arasında linguistik bir bölünmeye yol açmaktadır; bu bölünme yabancı sözcüklerin yaygın kullanılması şeklinde ortaya çıkan yabancı kültür etkisi ve arı dil sözcüklerinin yansıtuğı ulusal bilinç şeklinde yansımaktadır. Bu tartışmaları yapan küçük bir kesimin dışında asıl dikkat dili her ne şekilde olursa olsun kullanan çoğunluk üzerindedir. Bununla ilgili olarak yabancı unsurların benimsenmesi ya da olumsuz tepki gösterilmesi ilgili davranışlar ve motivasyonlar üzerine Fincede bir araştırma yapılmıştır. Sonuçlara göre halk büyük bir çoğunlukla ana dilden türetilen sözcüklerden yanadır. İngilizcenin etkisi araştırmak üzere öğrenciler üzerinde de deneysel bir araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırma, kitle iletişim araçlarının da büyük rolü olduğu ve İngilizce ve Amerikan İngilizcesini her gün lanse eden basının okul üzerinde büyük bir etkisi olduğu konusu üzerinde durmuştur. Fishman bu olaya 'yukarıdan yayılma' adını vermektedir(1977:108-133).

Araştırmanın verilerine göre, eğer konuşmanın konusu bilimsel içerikli ise araştırmaya katılanların %70'i yabancı sözcüklerin kullanılmasını benimsiyor. Ama iş ilanları, reklamlar, kullanma talimatları, televizyon ve radyo haberlerinde yabancı sözcüklerin kullanımına karşı çıkılmaktadır. Yine araştırmaya katılanların %90'ına göre reklamlarda kullanılan yabancı sözcükler Fincede eş anlamlıları kadar etkili olamamaktadır.

Araştırmadan elde edilen diğer bir bulguya göre insanların oturdukları yer de sözcük tercihinde bir etken olarak görülmektedir. Sözelimi Helsinki'de oturanlar yabancı sözcükleri daha dinamik bir şekilde kullanmakta, dilin yapısının etkilenmesine dahi daha hoşgörüyle bakabilmekte, ama yeri geldiğinde de İngilizce sözcüklere daha eleştirel gözle bakabilmektedir. Bunun nedeni de bir Helsinkilinin dilin kullanım alanlarına iyi hakim olması, İngilizce sözcüklerin üslup özelliklerini iyi bilmesi, argo, halk dili gibi biçimlere kendini uyarlayabilmesidir.

Yabancı unsurların dil için bir tehdit sayılmasının diğer bir nedeni de dilin gerçek doğasının anlaşılmanış olmasındandır. Genellikle Fince zaman, mekan, toplumsal kıstaslar, davranış biçimleri, meslek, iletişim yolları gibi birbirinden farklı unsurların tümünün etkili olduğu bir varlık yerine sınırları net bir biçimde çizilmiş fiziksel bir varlık olarak düşünölmektedir (Sajavaara ve Lehtonen, 1981:385-397). Çalışmanın sonucunda Sapir'den alınan şu ifade ilginçtir: "İngilizcenin varlığının ve etkisinin iyi ya da kötü olması sorunu, kültürün verilemeyen, tam tersine bireyin kendisi tarafından keşfedilen bir gerçek olduğu açıısından değerlendirilmeli ve görölmelidir" (Sapir,1934).

B.İngiliz İngilizcesi ile Amerikan İngilizcesi Sözcük Örgülerinin Birbirlerine olan Etkileri

Birbirlerine yabancı olan dil ve kültürlerin birbirlerine etkilerinin yanısıra hemen hemen benzer olan dil ve kültürler de karşılıklı etkileşim içine girebilmektedirler. Bugün İngiliz dilbilimcilerle diğer dil uzmanları Amerikan İngilizcesinin ve kültürünün İngiliz İngilizcesiyle İngiliz toplumunu sürekli etkilediğini söylemektedirler. İngiliz dilbilimcileri arasında Amerikan etkisi üzerine değişik fikirlere sahip olanlar bulunmaktadır. Brian Foster' a göre son yıllarda Amerikan İngilizcesi ve Rusça ülkelerin güç dengeleri açısından üstün bir duruma gelmelerinden dolayı bu iki dil de itibarlı ve önemli iki dil olarak ortaya çıkmışlardır. Foster bu konudaki görüşlerini şöyle sürdürmektedir: "ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik büyük yükselişinin yanı sıra İngilterenin ve İngiliz Uluslar Topluluğunun o ölçüde önemini yitirmesi Amerikan yaşam tarzının itibar yükselmesine neden olmuştur(Foster:73).

Öyleyse İngiliz insanı Amerikan unsurlarına ne gözle bakmaktadır? Amerikalılar için İngiliz İngilizcesi nedir? Foster'ın yorumuna Amerikalılar kendi İngilizcelerini İngiliz İngilizcesine göre daha arınmış ve güzel konuşmaya daha elverişli bir biçim olarak görmektedirler. Genç bir İngilizle kız arkadaşının gözünde Amerikan dili güçlü ve haşın Amerikalının damgasını taşımaktadır(Aynı:14).

Diğer bir kısım İngiliz dil uzmanlarının görüşlerine göre ise Amerikan İngilizcesi bugün dilleri etkileyen tek ve en büyük kaynaktır. R.A.Hudson'a göre ise bu etkileme sorunu sadece sözcüklerle sınırlanmış olup, diğer alanlarda (telaffuz' gibi) hiçbir etkisi söz konusu değildir - radyo disk- jockeyleriyle pop şarkıcılarının durumu karmaşık olduğu için bunlar istisna olarak kabul edilmektedirler (1980:44). Leith ise İngilizcenin ABD'de ulusal dil olarak kabul edilışinden günümüze kadar geçirdiği aşamaları ele aldıktan sonra, önceleri Amerikan İngilizcesine birleştirici olarak bakılırken zamanla bu düşmanca duygulara dönüşmüş, Amerikan yeniliklerine olan düşkünlük, zehire müptelalık, hafiflik olarak addedilmiştir (Leith, 1983:197). Diğer bir dilci ,Potter'a göre ise Amerikan kaynaklı bir çok yazım biçimleri İngiltere'de de kabul görmüştür. Potter'da farklılığın genelde sözcüğe dayalı olduğunda görüş birliği içindedir. Potter şöyle demektedir:

Bugün artık Amerikalı yazarların Amerikalı gibi yazmaktan eziklik duymamaları gerekir. Düşüncelerini en basit ve en az bilgiçlikle açıklarlarsa, sadece hoşgörülle karşılanmayıp, ayrıca bu tartışmalı uydurma sözcükleri kullansalar bile kınanmayacaktır. Bu dilde öylesine sözcük uydurulmaktadır ki sözlüklerin bunla başatmeleri olası değildir. Bu öylesine boşa bir çabadır ki dile giren bir çok yeniler arasında seçim yapmaya çalışırken gerçekten yararlı bazı sözcük ve terimler de ister istemez elenmektedir... Film ve yazılı basın İngiltereye Amerikan argosunu sokan kaynaklar olduğundan bazen çok bilinçli ve iyi eğitim görmüş bir gözlemci bile öz dilden yapılan sözcüklerle dışarıdan gelenler arasındaki farkı görememektedir (Potter, 1961:157-169).

1.5. Ana dil sözcükleriyle yabancı alıntı sözcükler üzerine genel görüşler

Yabancı sözcüklere karşı belirtilmiş değişik duygular içinde onlara en büyük anlayışı gösterenler, dillerini zenginleştirmesinden mutluluk duyanlar ve İngilizcenin günümüzde ulaşmış olduğu sözcük gücünden ve yabancı unsurları özümseme yeteneğinden gurur duyanlar İngiliz dil uzmanları olmuştur. Bunların yüzlercesi içinde Lloyd ve Harry Warfel şöyle demektedirler : "İngiliz dili birçok yabancı asıllı sözcük barındırmaktadır. İngilizce konuşan insanlar Fransızca, Latince ve Yunancadan özgürce sözcük almakla kalmayıp, belirli zamanlarda ve belirli nedenlerden dolayı İtalyanca, İspanyolca ve Almanca da dahil olmak üzere dünyanın birçok dillerinden sözcük alışverişinde bulunmuştur. Ödünçleme İngiliz insanının diğer ulusların başarılarına, itibarına ve gücüne gösterdiği saygının bir simgesidir. Her toplumsal koşulda, tüm mesleki kesimlerde ve bütün bilimsel çalışmalarda yabancı ölkelerden ve insanlardan, karmaşık kültürlerden, kısacası değişik düşüncelerin hakim olduğu her kesimden İngilizceye yararlı olduğuna inanılan sözcükler alınmıştır. Bu ödünçlemelerle birlikte yaşayan düşünce biçimleri kendi damgalarını vurmak üzere dile girmiştir. Genel kullanımda kaynak ne olursa olsun sözcükler İngilizcedir (1967:205-217).

Sapir'e göre zengin kültürlerin odak noktası olarak bakılan diller doğal olarak diğer dillerle sözcük etkileşiminde bulunurlar. Fransızca Batı Avrupa'da orta ve yeni çağlarda böyle bir konumda olduğu için, İngilizceye sayısız Fransızca sözcük girmiştir. Sapir dile giren yabancı sözcüklere karşı psikolojik bir direnişten söz eder. Bu direniş iki ülke kültürleri arasındaki ilişkilerin yakınlığına bağlı olarak değişik olabilir. Söz gelimi, Almanca İngilizceye kıyasla Roma ve Fransız kültür alanlarıyla daha az sıcak ilişkiler içinde olduğundan Latince ve Fransızcadan daha az sözcük almıştır. Buna rağmen Almanca gereksinme duyduğu kendi kaynaklarından kolaylıkla yeni sözcükler yapabilmektedir (1921:195-197).

Daha önce de vurgulandığı gibi tüm dillerin tarihleri boyunca gerek arı sözcüklere gerekse yabancı unsurlara zaman zaman övgüler, zaman zaman da yergiler yağdırılmıştır. Belirli sözcüklerin hayranları olduğu gibi onlara karşı olanların da bulunması tarihsel bir olgudur. Ama her iki kesimin ortaya koyduğu düşünceler, her ikisinin de aynı anda haklı olması mümkün olamayacağına göre toplumda düşünce bulanıklığına yol açmıştır. Bu bulanıklık nedeniyle bugünkü kuşaklara da geçmişten gelen çatışmaları miras bırakmışlardır.

Yeni zamanlarda gazeteler ateşli dil tartışmalarına, okuyucularının düşüncelerine yer vermişlerdir. Randolph Quirk 'The Use of English' adlı kitabında gazetelerde yer alan tartışmalara geniş bir şekilde yer vermiştir. İngilterede para sisteminde ondalık sisteme geçiş gündeme gelince bir okuyucu gazeteye gönderdiği mektubunda, madeni paralara 'cent' adı verildiği takdirde, bunun İngilizceye aykırı olacağından bu para sistemitanımayacağını bildiriyordu. Bu da göstermektedir ki insandüşüncesi işaret edilen nesne ya da kavramdan daha çok, dilin kendi göstergelerine daha yüksek bir değer verebilmektedir. Bu tartışmalarda her yerde rastlanabileceği gibi bol bol kavgacı bir dil kullanılmakta 'canavarlık, gaddarlık, nefret, iğrençlik, çirkinlik, anormallik, pislik, aşağılık, aşırılık, rezalet, korkunç' gibi duygu yükü negatif

sözcüklere yer verilmektedir. Bunların yanı sıra arada bir de olsa uygarca düşünenlere, hoşgörüyü yer veren yazılara da rastlanmaktadır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi:

Eskiden olduğu gibi günümüzde de insanlar yeni sözcükler üretecektir; gereksiz işleri kendine görev edinen sözde bilim adamlarının gayretkeşliği bu çabaları durduramayacaktır. Aksi olduğu takdirde dilimiz kuyu suyu gibi tatsız, dodo kuşu gibi nesli tükenmeye mahkum olacaktır (The Times, 5.7.1960, Quirk, 1962:128)

Einer Haugen'de *'The Scandinavian Languages'* adlı kitabında gerek yabancı sözcükler, gerekse ana dilden yapılan özleşme karşısındaki önyargılardan söz etmektedir. Organik yönden ortak yanları olan diller arasında alışverişin daha az sancılı olduğu vurgulanmaktadır. İskandinav dilbilim çalışmalarında gelişmelere destek sağlamak açısından dilin planlanması ve amaçlara uygun müdahaleler yapılması savunulmaktadır. Tauli dil planlamasında sözcüğün yerini şöyle tanımlamaktadır: "Akılcı bir dil planlamasında sözcüğün hangi kaynaktan geldiği önemli değildir. Önemli olan etkili oluşudur. Tercih açısından ana dil sözcüğü ile yabancı arasındaki şanslar eşitse evrensellik kazanmış olan yabancı sözcük kabul edilmelidir - buna evrensellik kuralı diyebiliriz (V.Tauli-Moshe, 1974:15).

Tarihi boyunca değişik tavırlara maruz kalmış diğer bir Avrupa dili de Almancadır. İncilin Almancaya çevrilmesi Orta Çağ'da gerçekleşirken edebiyat dili haline gelmesi, sözcük yapısında doğruluğa ve özleşirmeye önem verilmesi Yüksek Almanca dönemine rastlar. 16.yy.dan sonrayüksek sınıflardan insanlar, şairler ve bilim adamları 'sprachgesellschaften' adı verilen dil dernekleri kurmuşlar, onu Latince ve Fransızcaya karşı savunmuşlar, dilin birliğinden söz etmişler ve dilin güçlenmesi ve güzelleşmesi için ellerinden geleni yapmışlardır. Aşırı derecede yabancı unsurların kullanılmasına karşı çıkıp, onların yerine Almancadan sözcük türetmeleri günümüze kadar dalgalanarak gelen bir geleneğin başlangıcı olmuştur.

Ödünçleme konusunda Almancada ödünç sözcüklerle (Lehnwörter) yabancı sözcükler (Fremdwörter) arasında, Alman insanının Almanca olmayan sözcüklere karşı tavrını ortaya koyan ilginç bir ayırım yapılmaktadır. Ödünç sözcükler yararlı ve kabul edilebilir olmasına rağmen, yabancı sözcükler kullanılmamalı ve dilden sökülüp atılmalıdır. Bazı Alman yazarlar 1500 yıllarından önce dile giren sözcüklere ödünçleme gözüyle bakarken, daha sonra gelenleri de yabancı sözcükler olarak görmekteydiler.. Bazıları ise kendi özelliklerini koruyanları yabancı sözcük, dile uyum sağlayanları da ödünçleme olarak kabul etmekteydiler. Bir diğer kesim ise kendisinden türev sağlanmış olanları 'ödünçleme' hiç bir türeme vermeyenleri de yabancı sözcük olarak algılamaktadırlar. Söz gelimi 18.yy. da giren Parfum sözcüğü hala burunsu söyleyiş biçimini koruduğundan hem birinci hem de ikinci tanıma göre yabancıdır. Parfum yazıldığı ve buna uygun söylendiği takdirde ödünçleme sayılabilecektir. Ama içindeki Fransızca çoğul takısı -s ve 'e' llerden biri var oldukça yabancılığı korumuş olacaktır. Üçüncü tanıma göre ise parfümieren ve parfümiere onu ödünçleme sınıfına sokarken /-ieren/ ve /-iere/ takılarının yabancı kökenli oluşu onun özümsemesi konusunda kuşular yaratmaktadır. Her ne olursa olsun, bu farklılaşmaya gidiz, sınırsız yabancı sözcük akışına karşı mücadelede dilin gerçek özelliklerini içeren yararlı bir unsur olmuştur.

Alman dilinde, Almanca olmayan sözcükleri sınıflarken göz önünde bulundurulan kıstaslarla, bu yazının 2. ve 3. sayfalarında belirtilen Türk Dil Kurumunun yaklaşımı arasında benzerlikler olduğu gözlenmektedir. Bir dildeki sözcük yapısına karşı takımlan tavır, 'dil planlaması' adı altında toplanan 'özleştirme'ya da 'arılaştırma', 'canlandırma', 'reform', 'standartlaştırma', 'sözcük yenileşmesi' gibi müdahaleci hareketlerle yakından ilgilidir.

Bu yazıda bazı ulusların dillerindeki değişik kaynaklı sözcüklere karşı ortaya koydukları tavırların bir özeti sunulmuştur. Ama görüldüğü gibi her ülkede dil sorunları oldukça ortak özelliklere sahip olduklarından araştırmacı dilbilimci ler için ilginç sorunlar ortaya koyabilmektedirler.

Kaynakça

- Berry, T.E. (1971). *The Study of Language*, Dickens:California.
- Ferguson, C.A. (1971). *Language Structure and Language Use*, Stanford University Press.
- Fishman, J.A. (1977). *The Spread of English: The Sociology of English as an Additional Language*, Rowley:Newbury House
- Foster, B. (1968). *The Changing English Language*, Pelikan Books.
- Hudson, R.A. (1980). *Sociolinguistics*, Cambridge University Press.
- Jazeyery, M.A. (1958). "English Loanwords in Persian: A Study of Language and Culture", Doktora Tezi, University of Texas.
- Leith, D. (1983). *A Social History of English*, Routledge and Kegan Paul, London.
- Lifetree, M.J. (1964). "French Neologisms- A Study of Neologisms Found in Le Monde in 1955", Doktora Tezi, University of London.
- Lloyd, D.J., ve Warfel, H. (1956). Thirty Years to a More Powerful Vocabulary, Linguistic Reader, ed. Graham Wilson, 1967, Harper.
- Mayberry, F.C. (1964). *French Neologism - A Study of New Words Found in Section of the French Press of Early 1954*.
- Petter, S. (1960). *Language in the Modern World*, Penguin Books.
- Püsküllüoğlu, Ali. (1982). *Öztürkçe Sözlük*, Genişletilmiş 7.baskı, Turhan Kitapevi.
- Quirk, R. (1962). *The Use of English*, London, Longman.
- Robins, R.H. (1971). *The Structure of English*, Linguistics at Large ed. Noel Minnis.
- Sajavaara, K., ve Lehtonen, J. (1981). "English influence on modern Finnish" *Papers From the First Nordic Conference for English Studies*, University of Oslo.
- Sapir, E. (1934). *Language*, Harcourt, Brace and World.
- Slatter, C. (1971). "A review article of Werner Blockwitz and Werner Runkewitz's Neologismen der frenzösischen Gegenwart-sprache unten besonderer Berücksichtigung des politeschen Wortschatzes, Berlin, Akademie Verlag, in *Archivum Linguisticum*, vol. VII, 1977.
- Tauli, V. (1968). *Introduction to a Theory of Language Planning*, University of Uppsala- in Mosche (1974).